

Domácí násilí – ekonomické formy

JIRÍ SEDLÁK, KAREL JANSKÝ, ZDEŇKA PAŇÁKOVÁ

Nehrazení výživného není zařazeno mezi druhy domácího násilí. V postojích k neplacení výživného existuje v ČR několik názorových skupin. Jední vyžadují, aby se chronické neplacení výživného na nezletilé postihovalo přísněji, aby se podstatně zkrátila doba pro určení hranice trestnosti, která nyní činí šest měsíců, a aby bylo lépe vymáhatelné. Druzí jsou přesvědčeni, že je určování výše výživného u soudů necitlivé, administrativní a že soudci dostatečně neprošetřují konkrétní podmínky jak povinného tak potřebného. Považují je za nástroj terorizování. Třetí žádají příslušná ustanovení trestního zákona zrušit tak, aby neplacení výživného nebylo vůbec trestným činem, snaží se vázat placení výživného na různé podmínky, např. přinucení dítěte ke styku. Placení výživného se tak často nesprávně váže na uskutečňování styku s povinným rodičem. Čtvrtá skupina je se současným stavem spokojena a souhlasí s ním.

Zákon č.140/1961 Sb. – Trestní zákon v § 213 jednoznačně určuje skutkovou podstatu trestného činu. Kdo neplní, byť jen z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, v odst. 2 řeší vyhýbání se vyživovací povinnosti, za které ukládá trest odnětí svobody až na dvě léta, a v případě, že pachatel vydá oprávněnou osobu nouzi, v odst. 3 ukládá trest od šesti měsíců až na tři léta. Trestní zákon, který pořád platí, tedy dosud stanoví, že neplacení výživného je trestným činem (srov. též Úmluva o výkonu a uznání 1976). V této oblasti je v ČR situace značně složitá. Rozhodování soudců při určování výše výživného je poznamenáno značným subjektivismem. Do roku 1950 byl výpočet alimentů dán přesným pravidlem. Po roce 1950 byla dřívější pravidla zrušena. Ani zákon z roku 1963 (zákon č. 94/1963 Sb. – Zákon o rodině) žádná pravidla neurčuje. Je ponecháno pouze na úvaze soudce (M. Hrušáková 2000, V. Másilko 1971, H. Nová a O. Těžká 1995, O. Těžká 1984). Pravidla pro určování výživného jsou stanovena jen pro osoby ve výkonu trestu. Zkušenosti ze zahraničí (např. z Norska, z Německa) však dokládají, že určení výše výživného může být dostatečně přesné. Trestný čin zanedbání vyživovací povinnosti ovšem musí mít stránku objektivní a rozhodnou stránku subjektivní, tj. zavinění ve formě úmyslu. Domněnka neboli spekulace, i když je logická, musí být nevyvratitelně prokázána. Z právního hlediska není přípustná.* Avšak kdo má prokazovat u soudu úmysl neplatiče? Policie? Ta má hodně práce s mnohem závažnějšími kauzami. Policie úmysl prokáže, pokud dostane podklady. A to má učinit sociální odbor? Či je důkazní břemeno na oběti domácího násilí? To-

* I když podle ods. 1 § 213 trestního zákona může být zaviněná i z nedbalosti.

ho mnozí neplatíci využívají a často pošlou nezletilému těsně před vypršením lhůty třeba jen jednu korunu a tím prokazují „svou ochotu“ alimenty platit.

Členové sdružení v klubu K 213 patří ke třetí skupině. Považují § 213 TZ za otevřený nástroj feministické justice k terorizování otců. Také namítají, že naše soudy nejsou schopny zajistit po rozvodu jejich styk s dětmi. Jsou to ti, co spojují placení výživného s povinností realizovat styk s dětmi. To nepovažujeme za správné. Znamenalo by to: Nedáš mi dítě, nedostaneš žádné alimenty. Dítěti by totiž v těchto případech nebylo zaručeno zajištění jeho základních potřeb. Případy domácích násilníků, kteří považují placení výživného za obtěžování a domáhají se toho, aby § 213, tj. zanedbání povinné výživy, byl z trestního zákona vypuštěn, jsou dostatečně známy i z tisku. Předseda uvedeného klubu několikrát svoji agresivitu uplatnil dokonce i na veřejnosti a byl za to trestně stíhán a pravomocně odsouzen. Je veřejně známo, že se mnozí otcové vyhýbají povinnosti platit výživné na svoje děti. Statistické údaje uvádějí, že soudy v ČR ročně projednávají v průměru kolem 11.000 neplatících výživného. V roce 2007 bylo za neplacení výživného v ČR odsouzeno kolem 7.000 lidí. Kolik bylo mezi nimi domácích násilníků, není známo. Násilníci se obvykle ve svém životním stylu neomezují. Žijí většinou na vysoké noze. Hrají automaty, navštěvují restaurace. Tento styl je jejich životním stylem. Jeden rádo by otec např. sponzoruje arabského hřebce, ale výživné na své dítě několik let neplatí. Byl již za to dvakrát postaven před soud. Je běžné, že např. otec dá dítěti drobnost za několik korun, protože rád žije (tak to aspoň sám vysvětluje) společensky. V praxi to vypadá tak, že třeba v hospodě platí jako grand útratu všem přítomným. Jde obvykle o porozvodové projevy msty, zloby, hněvu, nenávisli, také často škodolibosti, sobectví, fyzického, psychického i ekonomického násilí na dětech, které nemají ze zákona možnost se bránit. Neplatíci rodič sice občas v telefonu slibuje, že alimenty pošle, ale neučiní tak.

Jistou pomoc sleduje novela OSŘ s účinností od 1. 9. 2008. Novela upřesňuje případy, kdy dlužník na výživném např. žije ze sociálních dávek. V takovém případě nedostává životní minimum, ale pouze existenční minimum. Dlužné výživné je přednostní pohledávkou. Soudy však nemají pravomoci požadovat od bank, pojišťoven, pošty, státních orgánů různé informace o dlužnících výživného. Obecní úřady obcí s rozšířenou pravomocí by měly lidem, kteří se domáhají výživného, pomoci při podání návrhu soudu. Stát by neměl v žádném případě alimenty vyplácet za povinné.

Výzkumy

Renomovaná agentura STEM zveřejnila výsledky průzkumů veřejného mínění, zaměřené na kvalitu životní úrovně občanů ČR. Horší úroveň financí bylo zaznamenáno u 42 % tázaných v roce 2008, oproti 28 % v roce 2005.

	2005	2007	2008
Domácnostem se vedlo hůře ve srovnání s předchozím obdobím	28%		42%

Je složité vyjít se současnou výší příjmů

Je to spíše obtížné	41%		
Je to obtížné	12%	59%	
Je to velmi obtížné	6%		

Uvedené výsledky průzkumů agentury STEM se týkaly celé populace v ČR. Průzkum situace v rodinách s dětskými oběťmi a s neplacením výživného nebyl zkoumán. Předpokládáme, že bude hodně vysoké procento těch, kteří dluží výživné, a ještě vyšší počet těch, kteří to neplatičům promijejí.

Ani v roce 2005, ani v roce 2007, a dokonce ani v roce 2008 nebyly do výzkumu zařazeny případy obětí domácího násilí. Odborníci uznávají, že jsou ekonomické podmínky obětí domácího násilí s dětmi neúnosné, neboť jsou permanentně v krizové situaci. Po odchodu obětí ze společné domácnosti se jim výrazně zhoršují hospodářské podmínky. Příčin živoření obětí domácího násilí je řada. Týkají se i problémů např. se zajištěním bydlení (P. Neugebauer 2008).

V rámci diplomové práce (K. Janský 2008) byla použita metoda ankety, která měla 24 položek a která přinesla několik informací o názorech na placení i neplacení výživného. Byly provedeny též individuální řízené rozhovory.

Z průzkumu (589 mužů a 504 žen) odpovědělo 96% mužů a 51% žen, že by se mělo výživné určovat na základě zjištění majetkových poměrů obou rodičů, 3% mužů a 46% žen bylo přesvědčeno, že se má při určování výše výživného přihlížet k zájmovým aktivitám dětí, 43% mužů a 18% žen považovalo za zbytečné zjišťovat zájmy dětí. Na otázku, zda zjišťovat majetkové poměry jen u rodiče, který má dítě v péči nebo nemá dítě v péči, odpovědělo kladně mizivé procento zkoumaných mužů i žen.

Vliv globální krize

Situaci začíná komplikovat celosvětová krize, která se již přesunula i do ČR. Většina občanů má nedostatečné příjmy. Domácnosti mají problémy jak s nimi vyjít. Podle průzkumu hospodářské potíže mají mimo jiné vliv i na partnerské vztahy. Na současnou krizi nikdo není připraven (G. Mikl-Horke 2005, J. Vavroň 2009, Z. Bauman 1998, S.Gill 1995). Její ukončení někteří odhadují na dva roky, jiní až na dvanáct roků. Až krize skončí, problémy, které způsobila, hned tak nevymizí. Bezpracnost, strach, nejistota, zadluženost, ztráta soudržnosti, křivdy, nespravedlnost, rozmáhající se lichva, nedostatek peněz, dále nezaměstnanost, změna úrokových sazeb, nárůst nákladů na obživu, deprese, úzkosti apod. budou přetrvávat velmi dlouhou dobu. Také změna hod-

notové soustavy působí. Vlivy krize se projevují v nárůstu dotazů na poradny, v žádostech o pomoc. Během každé krize sociální systém státu důsledky nestačí řešit, selhává, je do jisté míry „děravý“. Prováděné průzkumy nebyly zaměřeny přímo na dopad krize na dospělé a nezletilé oběti domácího násilí. Lze však předpokládat, že se podstatně zhorší jejich pozice. V ČR se neuvažuje o přechodu národního hospodářství na krizový režim ani o pomoci obětem domácího násilí, které mívaly v minulosti s vymáháním výživného na neplatičích. To se nyní ještě více prohloubí, neboť budou postíženy i sociální programy a oběti mohou zůstat ještě ve větší míře bez prostředků.

Praktické důsledky

Některé děti v pubertě nejedou na lyžařský výcvik, aby nebyly předmětem posměchu spolužáků pro své vybavení. Dětské oběti nuzují, stydí se, a to potichu, ze strachu. Nemají dost prostředků jet na dovolenou. Patří mezi těch 5% občanů, kteří jsou chudobní podle Českého statistického úřadu (únor 2008). Podle tohoto úřadu jsou chudými ti občané, jejichž hrubý příjem činí 57.000 až 71.000 korun ročně, tj. 4.700 – 5.916 korun měsíčně. Když se vezme v úvahu vodné, stočné, poplatky za elektřinu, za dopravu, za odvoz komunálního odpadu, za nájem, na další služby nezbude mnoho peněz, a to ani na lékaře, na domácnost. Samoživitelů je u nás 232.000 a mezi ně patří i oběti domácího násilí s dětmi. Není divu, že přibývá psychických alterací či poruch, zejména různých typů úzkosti, strachu, stresových projevů a depresí.

Žák ZŠ (9) se připravoval skočit do řeky, policisté ho zachránili. Ve škole se mu spolužáci posmívali, že je chudý (ivi 2008).

Chronické neplacení výživného jako formy ekonomického domácího násilí výstižně popsala M. Fialová (40). Má s bývalým manželem dva syny. Rozvedli se před více než sedmi lety. Exmanžel dluží na výživném téměř 300.000 korun. V některých obdobích posílal na děti jen korunu měsíčně. Posledních sedm měsíců neposlal nic. Během sedmi roků se vystříдалo pět opatrovnických soudců. Náplní jeho života je podle ní vyvolávat další soudní spory, objíždět další otce – členy jeho sdružení. Není zaměstnaný. Spory mezi rodiči začaly po rozvodu. Obě děti se ho bály a odmítaly se s ním stýkat. Starší syn dovrší v roce 2008 devatenáct roků, mladšímu je šestnáct. Pro násilnost, které muž vyvolával, má soudní zákaz stýkat se s dětmi. Dříve pro fyzické a psychické napadání bývalé ženy dostal podmínku, další pro výtržnictví a také pro neplacení výživného. Je podivné, že se s takovým trestním rejstříkem staví do role ochránce dětí (P. Kubálková 2008).

V rámci objektivit je nutné uvést, že nesprávně stanovené výživné způsobuje sociální likvidaci některých platičů alimentů. Zkušenosti a postoje těch, kteří mají dostávat soudem určené alimenty na děti, jsou tedy pestré. Někteří poukazují na to, že u neplatičů nelze zkoumat jejich majetkové poměry, např.

u bezdomovců. Jiní jsou ve vězení, nemají žádné příjmy, při podnikání zkrachovali, nemají žádné finanční prostředky.

Nedostatek financí v neúplné rodině je velmi frekventovaný a téměř vždy vyvolává stres. Příčinou bývá i opožděné posilání výživného na děti, tedy nejen absence jeho placení. Dlouhodobě týraných dětí je v ČR podle odhadu Z. Baudyšové (2008) kolem 40.000. Většina dětí v těchto rodinách žije převážně v neúnosných ekonomických podmínkách.

Příklad: Muž (82) byl 15 roků týrán ženou (62). Šlo o týrání ekonomické (nucení platit větší část nájemného, odcizení důchodu, prodej domu), psychologické (nadávky, naschvály, kromě toho také provokace). V souběhu bylo fyzické násilí ze strany ženy (nezapůjčení smetáku, štaflí, luxu). Cílem bylo vystřadit muže z bytu (A. Vondrová 2007).

Příklad: Syn (37) nejbohatší Česky má platit své ženě (39) měsíčně 80 tisíc korun. Dluží jí tři miliony na alimentech. Případ prošel soudem s jasným výsledkem. Zaplatit musí.

Závěry

Zkušenosti a postoje těch, kterým soud určil výživné, lze rozdělit na několik táborů. Jedni jsou dokonce i toho názoru, že by se měly nedoplatky na výživném úředně zrušit. Druzí váží placení výživného na různé podmínky. Např. když se dítě nechce s druhým rodičem stýkat, měl by to být důvod pro beztestné neplacení výživného. Další požadují, aby rodič, který dostává na děti výživné, zdůvodňoval využití peněz, a to hlavně u vyšších částek. Také úloha soudních znalců by neměla být zanedbatelná, protože zkoumají osobnost povinného, jeho vlastnosti a schopnosti, i když se k výši výživného přímo nevyjadřují. Toto hodnocení by se do stanovení výše výživného mělo promítnout, zvláště v návaznosti na hodnocení skutečnosti vyhýbání se lépe placenému zaměstnání. Stanovení výše výživného přísluší pouze soudu. Také se nedává do souvislosti zanedbávání uvedené povinnosti jako důsledku násilí, i když s ním souvisí (J. Kunová, J. Sedlák 2008).

V každé zemi EU bude zřízen centrální úřad, který bude dohlížet na placení výživného. Výši výživného bude určovat soud každé země EU podle předpisů oné země (DPA, mcm 2008).

jirisedlakdrsc@seznam.cz

karel@jansky.cz

zpanakova@seznam.cz

Literatura

Bauman, Zygmund: Globalization. The human consequences. Cambridge, Polity press 1998.

Gill, Stephen: Globalisation. Market civilization, and disciplinary. Neoliberalism. Millenium 23, 1995, 3, 399-423.

- Fialová, Martina. In: Kubálková, Pavla: Nechápu, říká bývalá žena muže, který blokuje brněnský úřad. MFD 19, 2008, č. 20, s. C 1 a C 4, 24.1.08.
- Hrušáková, Milana: Rodinné právo. Praha, Beck 2000.
- Janský, Karel: Zjevné zločiny českých soudů a jejich důsledky na úseku rodinného práva. Zlín, Brno, UTB, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií 2008.
- Másilko, Vilém, Vaněček, Stanislav: Výživné. Praha, MS ČSR 1971, sv 29.
- Mikl-Horke, Gertraude: Oekonomische Ungleichheit und politische Disziplinierung. Anmerkungen zu Folgen des neoliberalen Kapitalismus. Internationale Zeitschrift für Sozialpsychologie und Gruppendynamik in Wirtschaft und Gesellschaft 30, 2005, Hft. 111/2, S. 12-26.
- Neugebauer, Pavel: Pediatri nesouhlasí. LN 13.6.2008.
- Nová, Hana, Těžká, Olga: Vyživovací povinnost. Praha, Linda 1995.
- Sedlák, Jiří, Kunová, Jana: Pomoc soudních znalců obětem domácího násilí. Abstrakta přednášek a posterů. XXVI. Psychologické dny „Já & ty a oni.“ Olomouc, ČMPS, Katedra psychologie Filozofické fakulty UP v Olomouci, Slovenská psychologická spoločnosť pri SAV 2008, s. 57.
- Těžká, Olga: Vyživovací povinnost. Praha, Orbis 1956.
- Úmluva o uznání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti č. 132/1976 Sb.
- Vavroň, Jiří: Předseda největší odborové centrály ČMKOS, Milan Štech: Lidé u nás nejsou na krizi připraveni. Právo 19, 2009, č. 24, s. 19, 29.1.09.

Robert Rauschenberg: **Monogram**, 1955 - 1959